

**הכנסת
מרכז המחקר והמידע**

ירושלים, כ"ז בסיון תשע"ה
14 ביוני 2015

לכבוד

חבר הכנסת אברהם נגוסה
יו"ר ועדת העלייה והקליטה

שלום רב,

הנדון: נתונים אודות נשירת תלמידים ילידי חו"ל ממערכת החינוך העברי

להלן נתונים על אודות נשירת תלמידים ילידי חו"ל ממערכת החינוך העברי, לקראת דיון הוועדה בנושא: שיפור קליטת בני נוער עולים – מניעת נשירה, התדרדרות ומצוקה. לצורך הכנת המסמך פנה מרכז המחקר והמידע של הכנסת ללשכה המרכזית לסטטיסטיקה לקבלת עיבוד נתונים אודות נשירת תלמידים ילידי חו"ל בחלוקה לפי יבשות לידה, מפאת לוח הזמנים הקצר שעמד לרשותנו, הנתונים מתייחסים רק לנשירה ברוטו¹ מכיתות ז'-י"ב במערכת החינוך העברי בשנות הלימוד תשע"ב (2011-2012) ו-תשע"ג (2012-2013).

1. רקע

חויית ההגירה (או העלייה) מוכרת כחוויה שמלווה בקשיים ובזעזועים, ביניהם ניתן לציין קשיי שפה ובעיות דיור, וכן קשיי הסתגלות. ההסתגלות לתרבות חדשה היא תהליך ממושך, המשפיע באופן שונה על כל אחד ואחד מבני המשפחה המהגרת. תהליך ההיקלטות בחברה החדשה מאפיין מתח בין העקרונות התרבותיים של המערכת המשפחתית לבין החוויות היומיומיות של המהגר בחברה החדשה. מתח זה עלול אף לערער את שיווי המשקל בתא המשפחתי, שלעיתים גם מתפרק בעקבות ההגירה.² במאמרה טוענת שרה כהן, מנהלת המחלקה לשירותי רווחה במשרד לקליטת עלייה, כי "תהליך ההגירה הוא אירוע העשוי לעורר דחק ולחשוף את העוברים אותו ללחצים ולפגיעות בשל המעבר מסגרת השתייכות אחת לאחרת. בעקבותיו מתעוררים אצל מהגרים רבים סימנים וביטויים של מצוקה נפשית העשויים להופיע במגוון תסמינים ודפוסי התנהגות". עוד היא מציינת כי מבין הקבוצות המצויות בסיכון גבוה לפיתוח תחושת מצוקה מצויה קבוצת המתבגרים העולים. אחד האינדיקטורים המדגישים את היות בני הנוער העולים בסיטואציה של סיכון ומצוקה היא שיעורי הנשירה הגלויה והסמויה מבית הספר.³

¹ כפי שיוסבר להלן, נשירה ברוטו היא נשירה מלימודים ממסגרות שבפיקוח משרד החינוך, גם אם התלמיד עבר למסגרת מוכרת אחרת.

² המועצה הלאומית לשלום הילד, ילדים בישראל, שנתון 2014. דצמבר 2014, עמ' 31.

³ שרה כהן, "מקומה של המשפחה בתהליכי הקליטה וההסתגלות של נוער עולה לחברה הישראלית", גדיש שנתון לחינוך מבוגרים, כרך י', ירושלים, 2006, עמ' 67-82, בעמ' 71.

נשירה של בני נוער מהלימודים הפורמאליים היא תופעה מוכרת בארץ ובעולם, והיא נחשבת לאחד הגורמים המרכזיים המזינים פערים חברתיים ומשמרים אותם. שיעורי הנשירה הם מדד מקובל לבחינת הצלחתם של התלמידים בלימודים ולבחינת ההצלחה של מערכת החינוך להחזיק בתלמידיה. כיום מקובל להבחין בין נשירה גלויה לנשירה סמויה. **נשירה גלויה** היא מצב של ניתוק פיזי של הנער או הנערה ממערכת החינוך המיועדת לבני גילם. **נשירה סמויה** היא מצב של היעדרות תכופה ממערכת החינוך או של נוכחות פסיבית בכיתה. השיטה הרווחת למדידת נשירה במערכת החינוך (המשמשת גם את הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה) מתבססת על השוואת מספר הלומדים בתחילת שנת לימודים מסוימת למספר הממשיכים בלימודיהם בתחילת השנה שאחריה. ההגדרה המרחיבה של שיעורי הנשירה, המכונה "**נשירה ברוטו**", כוללת את כל מי שנשרו מלימודים ממסגרות שבפיקוח משרד החינוך, גם אם עברו למסגרת מוכרת אחרת. ההגדרה המצומצמת של שיעורי נשירה, המכונה "**נשירה נטו**", כוללת בתוכה רק את מי שנשרו מלימודים ואינם שייכים למסגרת חלופית מוכרת אחרת, כגון בתי-ספר מקצועיים שבפיקוח משרד הכלכלה או ישיבות גדולות.⁴

2. נתוני נשירה

בטבלה מס' 1 להלן מוצגים נתונים אודות נשירת תלמידים **ברוטו** בכיתות ז'-י"ב במגזר העברי וממערכת החינוך העברי במהלך שנות הלימודים תשע"ב ו-תשע"ג.

טבלה מס' 1 - סך הכול תלמידים ילידי ישראל ותלמידים עולים בכיתות ז'-י"ב במערכת העברי בשנות הלימודים תשע"ב ותשע"ג		
אחוז הנושרים	סך הכול תלמידי כיתות ז'-י"ב	
		תשע"ב ובמעבר לתשע"ג⁵
2.6	489,006	ילידי ישראל
4.8	50,907	ילידי חו"ל
		תשע"ג ובמעבר לתשע"ד⁶
2.2	502,833	ילידי ישראל
4.5	47,970	ילידי חו"ל

מהטבלה עולה כי אחוז הנושרים מהחינוך העברי בקרב ילידי חו"ל גבוה פי שניים מאחוז הנושרים בקרב ילידי ישראל.

⁴ אתי וייסבלאי ואסף וינינגר, מערכת החינוך בישראל: סוגיות נבחרות בתחום עיסוקה של ועדת החינוך, התרבות והספורט, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 17 במאי 2015, עמ' 34. אסף וינינגר, [נשירה סמויה וביקורים לא סדירים במערכת החינוך](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 8 ביולי 2014.

⁵ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [שנתון סטטיסטי לישראל 2013](#), לוח 8.35.

⁶ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [שנתון סטטיסטי לישראל 2014](#), לוח 8.36.

טבלה מס' 2 להלן מבוססת על עיבוד נתונים שהתקבלו מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת אודות נשירת תלמידים ילידי חו"ל במגזר העברי בשנות הלימודים תשע"ב ותשע"ג בפירוט לפי יבשת מוצא. מהטבלה עולה כי ישנם פערים משמעותיים בין נשירת תלמידים ילידי חו"ל בין היבשות השונות. עוד יש להדגיש כי מפאת לוח הזמנים הקצר, לא ניתן להצביע על מכלול הסיבות והגורמים לנתוני הנשירה של תלמידים ילידי חו"ל על בסיס יבשת המוצא. מגמת הנתונים או משמעותם מחייבת בדיקה מעמיקה יותר, על פני פרקי זמן גדולים יותר ובהתייחסות למכלול רב של גורמים נוספים.

עוד יש לציין כי מדובר בנתוני **נשירה ברוטו**, כלומר תלמידים ילידי חו"ל שנשרו ממוסדות לימוד שבפיקוח משרד החינוך, כשמפאת קוצר הזמן לא ניתן היה לבדוק אם הם עברו ללמוד במוסדות חינוך אחרים שאינם בפיקוח משרד החינוך.⁷

טבלה מס' 2 – נשירת תלמידי כיתות ז'-י"ב ילידי חו"ל ממערכת החינוך העברי בפירוט לפי יבשת המוצא בשנות הלימודים תשע"ב, תשע"ג ⁸				
תשע"ג ובמעבר לתשע"ד		תשע"ב ובמעבר לתשע"ג		
אחוז התלמידים הנושרים בכיתות ז'-י"ב	סך הכול תלמידים בכיתות ז'-י"ב	אחוז התלמידים הנושרים בכיתות ז'-י"ב	סך הכול תלמידים בכיתות ז'-י"ב	
3.49	17,469	3.75	20,466	ברית המועצות לשעבר
2.21	8,384	2.80	8,217	אתיופיה
4.95	970	5.13	994	אסיה ללא ברית המועצות לשעבר
4.73	338	5.14	370	אפריקה ללא אתיופיה
6.02	5,232	6.86	5,201	אירופה
6.17	7,037	7.61	7,213	אמריקה ואוקיאניה
4.08	39,430	4.65	42,461	סך הכול תלמידים עולים בכיתות ז'-י"ב

מטבלה מס' 2 ניתן לראות כי בעוד שאחוז הנושרים **ברוטו** ממערכת החינוך העברי בקרב כלל התלמידים העולים עמד על 4.65% ו-4.08% בשנים תשע"ב ותשע"ג בהתאמה, אחוז הנושרים בקרב עולי **אירופה** ו**אמריקה ואוקיאניה** הוא גבוה מכך ב-3-2 נקודות האחוז. כמו כן עולה כי אחוז הנושרים **ברוטו** בקרב עולי **אמריקה ואוקיאניה** הוא הגבוה מבין התלמידים העולים לישראל ועמד בשנת תשע"ב על 7.61% ובשנת תשע"ג על 6.17%. יש לזכור כי נתון זה גבוה משמעותית בהשוואה לאחוזי הנשירה של ילידי ישראל, שכפי שצוין בטבלה מס' 1 לעיל עמדו על 2.6% בשנת תשע"ב, ו-2.2% בשנת תשע"ג.

⁷ יש לציין כי קיים פער בין נתונים אלו לבין הנתונים המתפרסמים בשנתון הסטטיסטי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה זאת כנראה לאור העובדה שבנתונים שנשלפו לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת לא נכללו מקרים שבהם לא ידועה שנת העלייה או ארץ המוצא. כך, למשל, בשנת תשע"ב קיים פער של 8,446 תלמידים עולים, ובשנת תשע"ג קיים פער של 8,540 תלמידים עולים.

⁸ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עיבוד נתונים אודות נשירת תלמידים עולים (ברוטו) במגזר העברי, לפי יבשת לידה וכיתה (ז'-י"ב) במהלך שנות הלימוד תשע"ב ו-תשע"ג, הוכן לבקשת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 11 ביוני 2015.

אחוז הנשירה ברוטו של תלמידים עולי ברית המועצות לשעבר עמד בשנת תשע"ב על 3.75% לעומת שיעור נשירה של 4.65% בקרב כלל העולים ו-2.6% בקרב ילידי ישראל. בשנת תשע"ג שיעור זה עמד על 3.49% לעומת 4.08% בקרב כלל העולים ו-2.2% בקרב ילידי ישראל.

אחוז הנשירה ברוטו של תלמידים יוצאי אתיופיה עמד בשנת תשע"ב על 2.8% לעומת שיעור נשירה של 4.65% בקרב כלל העולים ו-2.6% בקרב ילידי ישראל. בשנת תשע"ג שיעור זה עמד על 2.21% לעומת 4.08% בקרב כלל העולים ו-2.2% בקרב ילידי ישראל. מהטבלה עולה כי אחוזי הנשירה בקרב יוצאי אתיופיה הם הנמוכים מבין העולים יוצאי מדינות אחרות.

כאמור, טבלה מס' 2 מציגה נתוני נשירה ברוטו בעוד שחלק מהתלמידים שנשרו עוברו ללמוד במסגרות אחרות כגון בתי-ספר מקצועיים שבפיקוח משרד הכלכלה או ישיבות גדולות. מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת תשע"ג 14.1% מקרב תלמידים ילידי חו"ל נשרו ממערכת החינוך של משרד החינוך ועברו ללמוד במסגרת לימודים חלופית זאת לעומת 37.6% מילידי ישראל שנשרו ממערכת החינוך של משרד החינוך ועברו ללמוד במסגרת לימודים חלופית.⁹

3. תכניות למניעת נשירה של תלמידים עולים מבתי ספר

משרדי הממשלה מפעילים מספר תכניות למניעת נשירה של תלמידים עולים מבתי הספר, להלן מספר תכניות שכאלה:

- **ח-ן ברחוב** – תכניות של משרד החינוך הכוללת מערך סיורים בשעות הערב והלילה בזירות שבהן מתגודדים בני-נוער עולים ובדגש על עולים יוצאי אתיופיה, ויצירת קשר ראשוני עמם. התוכנית פועלת בכל רחבי הארץ.¹⁰
- **עוגן** - תכניות של משרד החינוך למניעת נשירה של תלמידים עולים בחטיבת-הביניים. התוכנית פועלת בכל רחבי הארץ.¹¹
- **מחוברים** – פרויקט המיועד לנוער עולה מתגודד הפועל מטעם משרד העלייה והקליטה ובשיתוף הרשויות המקומיות. הפרויקט הוקם על מנת למנוע, למפות, לאתר ולטפל בחבורות של בני נוער עולים ובני עולים המתגודדים בשעות הערב והלילה ברחובות. מטרת התוכנית היא בין היתר מניעת נשירה סמויה וגלויה ממערכת החינוך. הפרויקט פועל ביישובים הבאים: יוקנעם, נהריה, ערד וראשון לציון ומתכוון להתרחב ליישובים נוספים.¹²
- **דרך הים** – פרויקט המופעל כפיילוט בעיר חדרה ומיועד לבני נוער עולים ובני עולים בגילאי חטיבת ביניים ותיכון. הפרויקט הינו מיזם משותף של משרד העלייה והקליטה ועמותת זיו נעורים. מטרת הפרויקט היא סיוע במניעת נשירה ממערכת החינוך ובהשתלבות לימודית-חברתית והעצמה דרל הפעלות הימית.¹³

⁹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [שנתון סטטיסטי לישראל 2014](#), לוח 8.36.

¹⁰ אסף ויניגר, [נשירה סמויה וביקורים לא סדירים במערכת החינוך](#), מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 8 ביולי 2014.

¹¹ ש.ם.

¹² משרד העלייה והקליטה, [תכניות בתחום החינוך הבלתי פורמלי](#), תאריך כניסה: 16 ביוני 2015.

¹³ ש.ם.

כמו כן, מפעיל משרד העלייה והקליטה תוכניות לתגבור לימודים בחינוך הלא פורמאלי ולהעלאת אחוז התלמידים העולים הזכאים לתעודת בגרות, להלן מספר תוכניות שכאלה:¹⁴

- **תוכנית פל"א** – התוכנית מיועדת לתת הזדמנות שנייה בחינוך בחטיבות הביניים ובתיכון. התוכנית מופעלת על ידי החברה למתנ"סים בלמעלה מ-30 יישובים, ומשתתפים בה עולים ובני עולים ממגוון ארצות כגון אתיופיה, בוכרה, קווקז, גיאורגיה, בני מנשה, אמריקה הלטינית ועולים חדשים מארצות אחרות בעלי ותק של עד חמש שנים בארץ.
- **אופק לבגרות** – פרויקט לתגבור לימודי והעצמה אישית וחברתית בתחום החינוך הלא פורמלי לבני נוער עולים ובני עולים בחטיבות ביניים ובתיכונים. הפרויקט מופעל בשיתוף עם ג'וינט ישראל. בשנת הלימודים תשע"ג פעל הפרויקט ביישובים קריית מלאכי, רמלה, נתניה ורחובות.
- **תוכנית ביכורים** – תוכנית למינוף וחיזוק קהילות יוצאי בוכרה. התוכנית פועלת בתשע ערים בהן יש קהילות גדולות של יוצאי בוכרה. בין שלל תחומי הפעילות של התוכנית ניתן גם סיוע בהכנת שיעורי בית, הכנה למבחנים במקצועות הליבה ולבחינות הבגרות.

לבסוף, נבקש להדגיש כי מפאת לוח הזמנים הקצר שעמד לרשותנו לטובת כתיבת מכתב זה לא עלה בידינו לפנות לכלל הגורמים הנוגעים בדבר ולקבל את עמדתם בנושא.

בכבוד רב,

צח בן-יהודה
רכז מחקר ומידע

אישור: שרון סופר, ראש צוות בכירה

¹⁴ משרד העלייה והקליטה, [תוכניות בתחום החינוך הבלתי פורמלי](#), תאריך כניסה: 16 ביוני 2015.

